

REALIYA TILSHUNOSLIKNING O'RGANISH OBYEKTI SIFATIDA

*Umarxonova Guliruxsor Murotxon qizi, Termiz iqtisodiyot va
servis universiteti*

Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo'nalishi 2-kurs magistranti

РЕАЛИИ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ В ЛИНГВИСТИКЕ

*Умархонова Гулирухсор Муротхон кызы, магистр 2-курса по
специальности «Иностранный язык и литература»
(английский язык) Термезского университета экономики и
сервиса*

REALIA AS AN OBJECT OF STUDY IN LINGUISTICS

*Umarxonova Guliruxsor Murotxon qizi, Termez University of
Economics and Service
2nd year Master student of Foreign Language and Literature
(English language)*

<https://orcid.org/0009-0007-2075-4140>

e-mail:

Umarxonova91@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola realiyalar, ularning mazmun-mohiyati, lingvomadaniy xususiyatlariga bag'ishlangan. Shuningdek, maqolada o'zbek tilidagi muqobilsiz leksika doirasiga kiruvchi realiyalar tahlil qilinib, tilga milliy koloritning o'ziga xosligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: muqobilsiz leksika, realiya, etnografik, frazeologik va leksik birliklar, termin.

Abstract: This article is devoted to realities, their essence, linguacultural features. The article also analyzes the realities that are part of the Uzbek vocabulary, and shows the uniqueness of the national coloring characteristic of the language.

Key words: non-equivalent lexicon, realia, ethnographic, phraseological and lexical units, term.

Аннотация: Данная статья посвящена реалиям, их сущности, лингвокультурным особенностям. Также в статье анализируются реалии, входящие в состав узбекской лексики, и показывается своеобразие национального колорита, характерного для языка.

Ключевые слова: безэквивалентная лексика, реалии, этнографические, фразеологические и лексические единицы, термин.

KIRISH. Realia termini lotincha “realis” – “ashyoviy”, “haqiqiy” degan ma’noni beradi va S.I.Ojegovning lug’atida qayd etilganidek, “realiyalar moddiy madaniyati predmeti, obyektiv dunyo hodisasi, alohida jism, narsa sifatida ham namoyon bo’ladi”[5].

L.K.Latishev leksik muqobilsizlikning dastlabki sababini “boshlang’ich tilning leksik birligi uning sohiblariga yaxshi tanish bo’lgan hamda til leksikasiga mustahkam o’rnashgan hodisani bildirsa, bu hodisa tarjima tili sohiblariga ma’lum bo’lmagan

va shu boisdan ularning leksik tizimida aks etmaganligida” ko’radi. Olim ularga realiya deb nomlanuvchi – faqat shu xalqning moddiy va ma’naviy hayotiga xos bo’lgan tushuncha sifatida qaraydi [4].

**ADABIYOTLAR TAHLILI VA
METODLAR.** O.S.Axmanovanning “Lingvistik terminlar lug’ati”da realiya termini quyidagicha izohlanadi: “Realia (lot. realia – ashoviy, haqiqiy) – tashqi lingvistika tomonidan o’rganiladigan turli-tuman omillar – muayyan mamlakatning davlat

tuzumi, xalqning tarixi va madaniyati, mazkur til sohiblarining kommunikatsiyada ishtiroki, moddiy madaniyat predmetlari” [1].

S.I.Vlaxova va S.Florinning fikricha, “Realialar aksariyat hollarda ot soʻz turkumiga oid birliklar bilan ifodalanadi. Darhaqiqat, yuqorida koʻrib chiqilgan taʼriflardan kuzatiladiki, realialar koʻpincha predmetlar va hodisalarni nomlaydi. Shuningdek, realialar deb otdan yasalgan sifatlarni ham hisoblash mumkinki, ularning mazmuni bevosita realialar mazmuni bilan bogʻliq”[2]. Oʻzbek tilshunos olimi I.Mirzayev “Проблемы передачи слов, обозначающих реалии французской жизни на узбекский язык” nomli nomzodlik dissertatsiyasida fransuz soʻz realialarini lingvostilistik xususiyatlari va ularni oʻzbek tilida berilishini tadqiq qilgan. Olimning tadqiqotida fransuz realialarining oʻzbek tilida berilishi, tarjima muammolari badiiy adabiyot misolida ochib berilgan.

MUHOKAMA. Mavzu borasida olib borilgan tadqiqot natijasiga koʻra I.Mirzayev realialarni til birligining muhim leksik birligi sifatida qarab, realiya milliy xususiyatni namoyon qiladi, deb hisoblaydi va quyidagicha taʼriflaydi: “Realiya soʻzlar bir maʼnoli soʻz yoki soʻz birikmalari boʻlib, milliy tushuncha va predmetlarni, shuningdek, hodisalarni anglatadi. Realialar ijtimoiy geografik, etnografik, ijtimoiy voqelikni aks ettiradi. Shuning bilan birga realialar tegishli til qonuniyatlariga boʻysunadi”[3]. Olim realialar mavjud, tegishli boʻlgan tilning qonuniyatlariga boʻysunishi borasida fonetik, leksik va grammatik qonuniyatlarini nazarda tutadi.

Shuningdek, realialar uchun polisemiya, sinonimiya va antonimiya hodisasi xarakterli emasligi, shunga qaramay, realialarda omonimiya hodisasi kuzatilishi hamda ularning asosiy funksiyalaridan biri nominativlik ekanligini taʼkidlaydi. Olim realiya soʻzlarni “sof koʻrinishdagi termin” sifatida qaraydi. Mazkur fikrlarining isboti sifatida quyidagi oʻzbek realialarining ingliz va rus tillarida ifodalanishini kuzatishimiz mumkin: хужра – hujra – хужра, гузар – guzar – гузар, куроқ – kurok – куроқ, мисвоқ – misvok – мисвоқ, тиллақош – tillakosh – тиллақош, чакмон – чакмон – чакмон va h.k.

Realialar borasida yana bir muhim mezon A.D.Shveyser tomonidan berilgan. Bu realiyaning xabardagi funksional vazifasi mezoni boʻlib, u

funksional xususiyatdir. Ushbu mezonni eʼtiborga olgan holda, tarjimon bir nechta alohida holatda “realiya muammosini yechishi” mumkin:

realiya matnning maʼno tarkibida ahamiyatsiz yuklamaga ega boʻlmasa;
realiya faqat epizodik tarzda tilga olinsa;
agar realiya denotativ emas, ekspressiv funksiyani bajarsa va demakki, tarjima matni oʻquvchisida aniq obrazli assotsiasiyalarni chaqira olmasa[6].

Yuqorida keltirilgan ilmiy ishlar tahlilidan koʻrinadiki, realialar lingvistik adabiyotlarda asosan uchta yoʻnalishda tadqiq qilingan:

- 1) realialarning struktur-semantik tavsifiga koʻra;
- 2) realialarning oʻzga tilga berilishida til qonuniyatlariga masalasiga koʻra;
- 3) tarjimada realialarning berilish muammolariga koʻra.

NATIJARLAR. Taʼkidlash lozimki, oʻzbek realialarining media tilida berilishi lingvistikaning ilmiy-metodolik tamoyillariga asoslangan holda hamda realialar umumiy tasniflarining turlarini umumlashtirish orqali amalga oshiriladi. Materiallar tahlili oʻzbek tili muqobilsiz leksikasining milliy-madaniy oʻziga xosligi ularning alohida tarkibiy qismlarida ham murakkab tarzda namoyon boʻlishi mumkinligini koʻrsatdi. Masalan: “The shelves, which go right up to the ceiling, are lined with traditional kumgans (jugs) as well as books on art ...”; “Орнамент бугджома у узбеков племени Кунград напоминает излюбленные ими ковровые узоры и отличается геометрическими ритмами, полными динамики и внутреннего напряжения”. “Капкырс sold at the Temirchilik market in Andijan are a true ode to plov”; “Широкий капкыр с очень короткой рукоятью — для итогового перемешивания плова”; “In Surkhandarya, small floor mats made from pieces of dyed sheepskin are still used today (poustak, khasali poustak)”; “До сих пор в Сурхандарьинской области в быту используются коврики, сшитые из нарезанных на лоскуты и окрашенных овечьих шкур – пустак, хасали пустак”.

Bunday realialar, albatta, qaysidir maʼnoda oʻzbek auditoriyasi uchun ham notanish boʻlishi mumkin.

Ingliz hamda rus tillarida oʻzbek tiliga oid leksik birliklar tomonidan ifodalaniladigan etnomadaniy realialar etnos uchun milliy qadriyat

vazifasini bajarganligi sababli, ularga ingliz va rusiyazon o'zbek matbuot leksikasining lingvomadaniy xususiyatlarini belgilaydigan omillardan biri sifatida qarash maqsadga muvofiq. Zero, mediamatnda realiyalar ifodasi omilini qadriyatlar omili, deb yuritsa ham mubolag'a bo'lmaydi.

Realiya so'zlar muayyan xalq yoki mintaqaning tushunchalar, predmetlar, siyosiy-ijtimoiy, madaniy, maishiy hamda tarixiy voqelikning u yoki bu qismini aks ettiradi, shu boisdan ular tildan tashqari voqelik bilan chambarchas bog'liq. Bunda albatta, rus va ingliz tillariga o'zbek realiyalarining berilishida nafaqat lingvistik, balki ekstralingvistik xususiyatlarni ham inobatga olish zarurati tug'iladi. Zero, ekstralingvistik sabablar til tashuvchilarining yuqorida ko'rsatib o'tilgan voqeliklarni yoritishi bilan bog'liqdir.

XULOSA. Shunday qilib, realiyalarning paydo bo'lishi ham lingvistik, ham ekstralingvistik omillar bilan asoslangan hamda turli til sohiblarining ijtimoiy iqtisodiy va milliy-madaniy tarixiy rivojlanishidagi jiddiy farqlar kiradi. Realialar alohida olingan xalq madaniyati va boshqa

madaniyatda takrorlanmaydigan madaniyat obyektlari bilan chambarchas bog'liq. Aytish mumkinki, realialar alohida xalqning madaniyatiga xos atributiv xususiyatlarni namoyon etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: УРСС: Едиториал УРСС,1996.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Международные отношения, 2009.
3. Мирзаев И.К. Проблемы передачи слов, обозначающих реалии французской жизни, на узбекский язык: Автореф.дис...канд.филол.наук. – Ленинград, 1975.
4. Латышев Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания. – М.: Академия, 2003.
5. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 2006.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М.: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2009.

